

IN MEMORIAM

ЖИВОТ, ОТДАДЕН НА ЕЗИКОЗНАНИЕТО

КИРИЛ КИРИЛОВ

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
kkm@abv.bg

A LIFE DEVOTED TO LINGUISTICS

KIRIL KIRILOV

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
kkm@abv.bg

Навършиха се три години, откакто на 31 октомври 2021 г. ни напусна проф. д-р Иван Кочев. „Живот, отдаден на езикознанието“ – това беше заглавието, което негови ученици, възпитаници, колеги и последователи дадоха на сборника, посветен на неговата 80-годишнина. Конференцията беше организирана от Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“. „Живот, отдаден на българския език“ пък озаглавиха своя сборник от конференцията, която организираха същата година, колегите му от Югозападния университет „Неофит Рилски“. Без да са се уговаряли! Приликата е очевидна – една фраза прави характеристика на един изключителен български учен.

В живота и делото на проф. Иван Кочев наистина има нещо възрожденско. Той е роден в гр. Поморие, Царство България, през 1935 г., но потеклото му е от Вардарска Македония. Баща му, Юстиниан Кочев, е бил учител от Струга. Наследник е на будители като Иван Хаджов и братя Миладинови. Майка му, Анка Кочева, е потомка на бежанци, участници в Кресненско-Разложкото въстание. Иван Кочев неведнъж е споделял, че морето при Поморие напомняло на неговия баща за Охридското езеро при родната Струга.

Иван Кочев завършва гимназия в родния си град, след което следва българска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Дипломира се с отличен успех през 1957 г. Интересът му към българската историческа фонетика датира още от неговото студентство. Именно като студент написва студията „Застъпници на предната ерова гласна в българския

език“. Работата е публикувана в Москва в поредицата „Статии и материали по българской диалектологии“ (1959). Цитирана е много пъти и служи за отправна точка за много диахронни изследвания.

През 1957 г. Ив. Кочев вече е аспирант в Института за български език при БАН. Той защитава успешно докторска дисертация на тема „Сливенският о-говор“. Веднага след това печели конкурс за научен сътрудник в Секцията за българска диалектология. През 1975 г. се хабилитира като старши научен сътрудник с монографията „Диалектни категории и типове при словообразуването на съществителното име“. Същата година става ръководител на Секцията за българска диалектология и лингвистична география към Института за български език при БАН. До 1988 г. той е ръководител на това единствено научно звено, което се занимава с изследването на народните говори. За период от десет години (1978–1988) Ив. Кочев е и заместник-директор на Института. Същевременно чете лекции и води спецкурсове в Софийския университет. Там успява да запали интереса на студентите към диалектологията, създава голяма студентска школа, участници в която покъсно стават докторанти и учени от Института за български език.

От 1995 г. проф. Кочев развива активна преподавателска дейност в Югозападния университет „Неофит Рилски“ в Благоевград. Преподава българска диалектология, фонология, етнолингвистика, история на българския книжовен език, социоллингвистика. Неговите студенти, докторанти, следовници го помнят като ерудиран, компетентен и всеотдаен преподавател, който умее да обучава. Той притежава невероятно умение да слезе от висотата на своето познание и с прости думи да накара човек да усети магията на филологията, на диалектологията, на българското. Вискателен, но същевременно благ учител.

През целия си живот Ив. Кочев носи в сърцето си Македония. Затова не е чудно, че от 1990 до 2008 г. е заместник-директор на Македонския научен институт в София и член на редколегията на сп. „Македонски преглед“.

Със своето дело проф. Кочев още приживе заслужи уважението и обичта на своите колеги, ученици, земляци. Носител е на множество академични награди, избран е за почетен гражданин на гр. Поморие. Неговата 80-годишнина е отбелязана с две конференции. Носител е на Почетния знак на Българската академия на науките. Удостоен е със званието *доктор хонорис кауза* на Югозападния университет „Неофит Рилски“ – Благоевград.

Иван Кочев е автор на огромно научно творчество, което включва монографии, атласи, студии и статии, рецензии и отзиви. То наброява повече от триста единици, които разработват теми от всички области на лингвистиката. Сътвореното от професора се отличава с висока ерудиция, новаторство и любов към българското.

Водещата тема в научното творчество на Иван Кочев е свързана с проблемите на българската диалектология и лингвистичната география. Той наследява и доразвива делото на своите учители диалектолози.

Под ръководството на Иван Кочев през 1988 г. е публикувана „Встъпителна част на Обобщаващия том на българския диалектен атлас“, в която за разлика от излезлите до този момент точкови атласи езиковите явления са представени върху цялата българска езикова територия. Той е автор на концепцията от нов тип, отговорен редактор и съавтор на излезлия през 2001 г. „Български диалектен атлас. Обобщаващ том. Ч. I–III. Фонетика. Акцентология. Лексика“. Това изключително постижение на родното езиковедство обхваща говорите от цялата българска езикова територия и извежда България на водещи позиции в областта на лингвистичната география.

Проф. Ив. Кочев твори и в областта на дескриптивната диалектология, но винаги достига до концептуални обобщения. Не може да не се отбележи монографията му „Гребенският говор в Силистренско“ (*Трудове по българска диалектология*, 1969). Работата започва с общо описание на гребенския говор, като са представени и интересни етнографски сведения за диалекта. Следва подробно описание на фонетиката и на морфологичните особености на говора. Авторът представя и неговото лексикално богатство, като прави характеристика на основните лексикално-семантични групи. Неслучайно чл.-кор. К. Мирчев оценява „Гребенския говор в Силистренско“ като явление в българската диалектология. На описателната диалектология е посветена и студията „Езикова характеристика от сборника „Пирински край“ (1980).

Неговата статия „Основното диалектно деление на българския език“ (1980) е посветена на диалектното членение. Това е проблем, който не е чисто диалектоложки, а по определен начин засяга цялостно българското езиковедство. В разработката си авторът успява на фона на синтезирано представяне на самобитността на българския език да класифицира основните български диалекти от цялата езикова територия. Иван Кочев е радетел за единството на българския език от Мизия, Тракия и Македония. Тази позиция е залегнала в становището на Института за българския език, представено в студията „Единството на българския език в миналото и днес“. Иван Кочев е авторът на частта за българските диалекти.

Проблемите на диалектологията винаги са били част и от историята на българския език. Иван Кочев отделя внимание на различни въпроси, свързани със старобългарския език и историята на българския език. С научни доводи отхвърля неопанонската теория, термините „старославянски“, „църковнославянски“, „старомакедонски“. В студията „Старобългарските диалекти и понятието солунски говор“ (1984) аргументирано отхвърля тезите на А. Ваян.

Важна част в изследванията на проф. Кочев заема българското диалектно словообразуване. В студията си „Диалектни категории и типове при словообразуването на съществителното име“ (1979) успява да приложи и развие върху български диалектен материал теорията на чешкия лингвист М. Докулил. Студията става основополагаща за много следващи трудове,

посветени на диалектното словообразуване. Професорът всъщност създава българска словообразователна школа.

Особено приносна е неговата монография „Българска фонология. Вокално-консонантното взаимодействие и смяната на корелативните отношения във фонологичните системи на българския език“ (2010). Трудът е не само фундаментален, но и новаторски, защото за пръв път в българското езикознание както в синхронен, така и в диахронен план се разглеждат явления от диалектната и книжовната българска фонология. Българският език е своеобразен микрокосмос, тъй като на относително малка територия се срещат най-разнообразни наследници на старобългарските звукове. Фонологичното разнообразие на нашия език е обективно представено, а авторът прави наблюденията си на фона на славянски, балкански и други европейски езици и диалекти. Обяснени са в дълбочина фонологични явления като изграждането на изключително редкия и пропорционален среден тембров клас с фонемите *a* и *ъ* и вокално-консонантното взаимодействие. Иван Кочев разглежда също и явленията, които води след себе си вокално-консонантното взаимодействие: очертаването на ятовия изогlossen пояс; възникването на фонологично меките съгласни на изток и на палаталния ред на запад и т.н.

Професорът има интереси и дълбоки познания в почти всички области на българистиката, в т.ч. и в областта на книжовния език. Неговата статия „Българската диалектология през Възраждането и въпросът за книжовно и диалектно при изграждането на българския език“ (1980) засяга сложните отношения между диалектното и книжовното в периода на изграждане на нормативната система на съвременния български книжовен език през възрожденската епоха. В статията „За фолклорната основа на книжовния език“ (1983) Ив. Кочев развива идеята как езикът на фолклора като наддиалектно явление може да обогатява базата, върху която възниква книжовният език.

Иван Кочев разработва и въпроси от областта на диалектната морфология. В статията „Особени форми за изразяване на повторителен имперфект в българските говори“ (1980) изследва природата и възникването на странните форми *ша одех*, *жъ одех*, *ке одех*.

Ценни съвети за съставяне на диалектен речник дава статията „Българският диалектен речник в светлината на общата теория за съставянето на диалектни речници“ (1995). Верен на себе си, авторът запознава читателя с различните теории, след което, на базата на своя опит в диалектологията, обяснява каква е спецификата на диалектния речник, по какво той се отличава от останалите лексикографски трудове.

Нелека задача е да се представи в няколко страници епохалното дело на проф. Иван Юстинианов Кочев. Всичко написано от него е ерудирано, подплатено теоретично и стъпило върху факти от българските народни говори. Той умее не просто да опише явленията, а да вникне в тяхната същност, да

открие закономерности, да обобщи. Имаше много знания и беше щедър. Учеше всички, създаде школи. В числа това са над 100 дипломанти, над 25 докторанти. Остави им не просто научни знания, а непресторена любов към науката и към България.

Светла Ви памет, професор Кочев!

✉ Доц. д-р Кирил Кирилов

Секция за българска диалектология и лингвистична география

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“

при Българската академия на науките

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ *Assoc. Prof. Dr. Kiril Kirilov*

Department of Bulgarian Dialectology and Linguistic Geography

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria